

Vrhpolje pri Vipavi

1. del

Ivo Žajdela

Vas Vrhpolje pri Vipavi je znana predvsem po znameniti bitki pred 1600 leti (leta 394) med rimskim cesarjem Teodozijem in proticesarjem Evgenijem. Vendar se je v tem kraju veliko dogajalo tudi med drugo svetovno vojno in po njej.

O d leta 1903 je na pročelju osnovne šole v Vrhpolju reliefna podoba Kristusove glave, kar je edini tovrstni primer v Sloveniji. Naredil ga je Henrik Dejak, ki je bil 28 let župnik v Vrhpolju. Po vojni, leta 1956, so komunistični oblastniki ukazali, da se mora Kristusov lik na osnovni šoli zakriti; vendar naj se ne »ošprica« s cementom. Mož, ki je moral to delo opraviti, se je znašel ter je relief le zazidal z opeko in apneno malto.

»Bogca zazidavajo« Leta 1989, ko je komunističnemu režimu vidno jemalo sapo, so Vrhpoljci relief spet odkrili. Takrat se je

šola odločila prenoviti pročelje. Ko je med prenovo šel mimo Ivan Premrl, se je ustavil in gledal, kako zidarji delajo. Na mestu, kjer je bil zazidan relief, je opazil vdolbino in vprašal, kdo jo je naredil. Dodal je, da bi rad videl, da bi zazidavo v celoti odstranili. Zidarji so mu rekli, da to storijo, če prinese pijačo. Res je šel po vino in dal steklenico v dvigalo, da so ga delavci potegnili gor. Naslednji dan je bil medaljon z reliefom odprt.

Ko je to opazil učitelj Mihael Kompara, ki je stanoval v šoli, je posredoval, da morajo relief zazidati nazaj. Njegova žena Fanči Kompara naj bi bila celo rekla, da

ne bo spala pod Kristusom; relief je bil namreč nad okpom stanovanja. Sešli so se najvišji politični forumi v ajdovski občini (predsednik občine, sekretar partije itd.) in sprejeli sklep, da se mora relief s Kristusovo podobo spet zazidati. Ko so delavci relief spet zazidavali, tokrat s heraklitom, se je Ivan Premrl spet znašel tam in jim rekel, naj odprtine ne zazidavajo premočno, ker bo pregrada spet šla dol. Medtem so se Vrhpoljci organizirali ter 10. in 11. julija 1989 zbirali podpise na posebnih listih večjega formata, kjer je pisalo: »Vsi podpisani krajani zahtevamo, da se ponovno odkrije relief na pro-

čelju šole v Vrhpolju.« Odzvali so se množično in s podpisno akcijo oblastnike prisilili, da so morali njihovi želji prisluhniti. Hkrati se je zbrala skupina Vrhpoljcev in se dogovorila, da bodo relief pomagali sami odkriti. Javil se je Mihael Krečič, da bo šel v akcijo. Leta 1956 so namreč relief zazidavali pred njegovimi očmi. Hodil je v drugi razred šole in doma je mami povedal, da je videl, da na šoli »bogca zazidavajo«. Ker so bili hudi režimski časi, mu je mama naročila, naj o tem ne govori več.

»Kristus je vstal« Robert Kobal je pogumnemu Mihaelu Krečiču

Osnovna šola v Vrhpolju pri Vipavi s Kristusovim medaljonom na vrhu

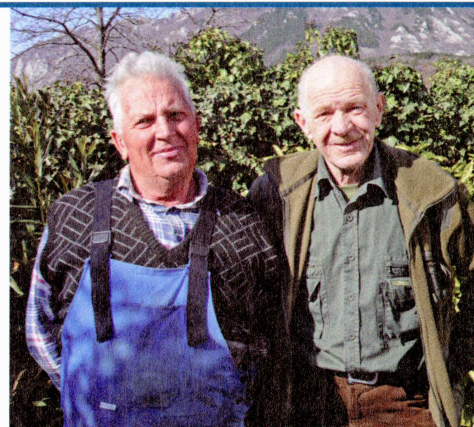

Kristusov medaljon na vrhu pročelja stavbe osnovne šole

Leta 1989 so Vrhpoljci s podpisi reševali svojo zgodovino in ponos.

Ivan Premrl in Mihael Krečič

posodil kleparsko kladivo, in ko se je zmračilo, je šel do šole, se sezul in se v nogavicah, da ne bi ropotalo – v šoli je namreč pod reliefom stanoval ideološko budni učitelj Kompara –, z zadnje strani povzpел na delovni oder do reliefa, ki je na vrhu pročelja šole. Najprej je polovico heraklita lahko snel brez večjega napora. Problem je bil z drugo polovico, saj bi ropot odpadnega materiala lahko učitelj Kompare slišal v stanovanje. Prav takrat je zaslišal, da se od Dupelj bliža traktor. Počakal je, in ko je traktor ropotal mimo šole, je odstranil še drugo polovico.

V skupini domačinov pred cerkvijo, ki so čakali na razplet, je bil tudi današnji škof dr. Jurij Bizjak (takrat je delal v bližnjem vipavskem semenišču). Zapel je pesem *Kristus je vstal iz groba skalnega* ... Ljudje so prinašali pijačo in pred cerkvijo se je začelo ljudsko rajanje. Ivan Premrl je junaku Krečiču rekel, da si zdaj res zasluži pijačo.

Toda režimovci so hoteli relief spet zakriti. Danilo Krečič je prosil sorodnika Petra Krečiča, znanega profesorja na ljubljanski šoli za arhitekturo, da je podal strokovno mnenje, da se mora šola obnoviti v prvotno stanje. To in podpisna akcija vaščanov so preprečili, da bi relief spet zazidali.

Umor Lavrenčiča leta 1942

Glede umora Ivana Lavrenčiča leta 1942 (hiša na samem med Vrhpoljem in Dupljami) so mi (župnik Jožef Berce, Mihael Krečič in Ivan Premrl) povedali, da ga je ustrelila Vojkova četa (vodil jo je Janko Premrl - Vojko). Lavrenčičev soimenjak (prav tako Ivan Lavrenčič, pravili so mu

Janez Organistov) je bil po prvi svetovni vojni ujetnik v Rusiji. Tam je spoznal surovost boljševikov. Ko so se med vojno pojavili prvi borci z rdečo zvezdo na kapah, se je odselil v Italijo, potem pa v Argentino.

V knjigi Radoslave Premrl *Moj brat Janko - Vojko* (Slovenska matica, Ljubljana, 1992) je na strani 101 sestra Janka Premrla - Vojka zapisala: »Moliš, se boriš in, nujno, pobijaš sovražnike svojega naroda in tudi domače izdajalce, a ko si po bitki sam s svojo vestjo in svojim Bogom, kaj čutiš, Jan-ko? Kolikokrat sem se tako spraševala: prvič je bilo aprila 1942, ko smo zvedeli, da je Janko napadel dva domača izdajalca v Vrhpolju pri Vipavi. Eden je umrl, drugi pa je bil težje ranjen.«

Že prej, na strani 60, pa je zapisala: »Nič nismo vedeli, da je Janko v noči na 11. april 1942 napadel dva slovenska ovaduha iz Vrhpolja pri Vipavi in, ne da bi pričakovala, sem se znašla v zaporu kot teliček, ki je sanjal, da je življenje en sam zelen sočen pašnik, pa se kar na lepem znajde v smrdljivem živinskem vozu, natrpanem z govejo družino.«

Župnik Berce mi je povedal, da je Janko Premrl - Vojko hodil k Pivkovim (Pivk je župnik v Vipavi) na Črnem Vrh. Nekega dne naj bi prišel ves razburjen in povedal, da se jim slabo piše, saj da jih vodijo boljševiki. Ustrelili naj bi ga bili v hrbet. Ko so ga pokopali na pokopališču v Podnanosu, naj bi bil navzoči borec povedal, da ne pokopavajo pravih kosti. Bali naj bi se, da bi domači na lobanji videli sledi umora.

Vloga govoric Slednja dva podatka (da so Premrla ustrelili v

hrbet in da naj ne bi bili pokopali njegovih pravih kosti v Podnanosu) sta seveda govoriči, ki spadata v vrsto podobnih o Janku Premrlu - Vojku. Skupno vsem je sporočilo, naj bi bili komunisti sami ubili Premrla. Pred leti sem že podrobno pisal o podobnih govoricah o smrti »narodnega heroja« Franca Rozmana - Staneta. Podobne govorice obstajajo tudi glede smrti pesnika Karla Destovnika - Kajuha. Smrtim vseh treh naj bi bili po teh govoricah botrovali komunisti. Polemizirati s takšnimi govoricami je zelo težko, saj imajo ljudje zelo radi takšne zgodbe (teorije zarot), preprosto zato, ker so »bolj zanimive«. Trpi seveda resnica oziroma logika. Ne prvega, ne drugega in ne tretjega niso ubili komunisti, ampak so umrli iz razlogov, ki jih navajajo njihove »uradne« biografije. Podatkov, da je tako, je preprosto preveč, poleg tega pa tudi logična sklepanja ob preučitvi razmer ob smrti vseh treh govorijo, da ni šlo za nikakršne zarote.

Vojaki revolucije Komunisti so seveda Slovence na debelo ubijali. Omenjenih treh pa gotovo niso ubili oni. Tudi zato ne, ker je šlo v celoti za njihove ljudi oz. za osebe, ki so izrazito služile interesom komunistične revolucije. Kdo je bil torej avtor govoric o povzročitelju smrti omenjenih treh? Naj se sliši še tako čudno, te govorice je v javnost spravila in jih v javnosti tudi dobro utrdila Udba, ki je hotela s tem iz teh ljudi narediti t. i. čiste žrtve oz. velike Slovence. V resnici pa je bil Destovnik leta 1941 in 1942 skojevec in vojsovski ovaduh, potem pa pesnik revolucije, Premrl je bil res protifašist, toda bil je tudi simpatizer

komunistov (in s tem posledično njihove revolucije). Najbolj izrazit primer pa je Rozman, ki se je od leta 1936 (!) v Španiji bojeval za interese komunistov, od leta 1941 pa je v Sloveniji kot dobro izurjen vojak revolucije vodil pomembne partizanske enote in akcije, dokler ga komunistično vodstvo na koncu ni postavilo na poveljniški vrh partizanske organizacije. Svojih zadnjih osem let je podaril interesom komunistične revolucije. Za protikomuniste je bilo to jasno, zato je Udba za vsak primer dala v javni obtok še govorico, da je zagovarjal slovensko vojsko in da so ga komunisti zato odstranili. To je naredila zato, da bi ga to naredilo velikega tudi v očeh nekomunistov. Čeprav je bilo v tistem času veliko komunističnih oseb, ki bi jih lahko poimenovali s izrazom morilski stroj, je bil Rozman izrazito takšen primer. **D**

Nadaljevanje prihodnjič

FM 102.1
99.5
stereo
RDS

Radio VIVA

M.Sobota tel: 02/537-1949

Slave Klavora 1
9000 Murska Sobota
Slovenija
tel.: 02/537 1949
fax.: 02/537 1948
GSM: 041/34 66 46
GSM: 031/34 51 51
<http://www.radio-viva.com>
e-mail: viva@radio-viva.com